

25.33x34.2	1/4	1	עמוד	המגזין	מערב -	03/04/2018	63000100-0
תנועת הנוער העובד והלומדתנועת דורר ישראל - 7099							

יום שלישי | י"ח בניסן תשע"ח | 3.4.2018

מעריב **המגזין**

70 שנה
למדינה,
70 שנה
למעריב

מדור מיוחד
11

סופגניות
לפסח? יש
דבר כזה

פסקל פרץ-רובין
14

הארכיאולוגים
נגד מתווה הכותל
מעייין הרוני **08**

הרומנטיקה על פי
עמיר בניון
דודי פטימר **13**

בית אחרון

חבורת מוזיקאים ישראלים הצליחו לגרום לרשויות בפולין לחזור בהן מהכוונה להרוס את ביתו של המשורר ולדיסלב שלנגל ("התחנה הקטנה טרבלינקה"), שנרצח בגטו ורשה • עכשיו הם מסכמים את המאבק הממושך: "ורשה של היום היא תיירות וקניות. עוד מעט לא יישאר זכר לעובדה שמדובר בבית הכלא הגדול בעולם"

כרמית ספיר ויץ | **04**

13.92x33.01	2/4	4	עמוד	המגזין	מעריב	03/04/2018	63000082-9
תנועת הנוער העובד והלומדתנועת דרוך ישראל - 7099							

צילום מתוך ארכיון ורשה

ראה את עצמו
כ"כותב הכרוניקה
של הטובעים".
שלנגל

הבית ברחוב ואליאנוב

הם החתימו עצומה, ארגנו הופעת מחאה ופנו לממשלת פולין: המאבק הממושך של חברי ההרכב "אל המשורר" נגד הכוונה להרוס את הבית שבו התגורר המשורר היהודי המפורסם ולדיסלב שלנגל בגטו ורשה, הגיע בסוף השבוע לסיומו בניצחון של החבורה הישראלית עם ההודעה כי הבניין יישאר על כנו וייכנס לרשימת המבנים לשימור. "זהו סמל לכוחה של התרבות בזמנים אפלים", הם אומרים

כרמית ספיר ויץ

63000099-7	03/04/2018	מעריב - המגזין	עמוד 4	3/4	23.65x32.86
תנועת הנוער העובד והלומדתנועת דורר ישראל - 7099					

צילום: ליאת שטייר-לבני

”נכס זיכרון היסטורי ייחודי ומשמעותי”.
חברי להקת “אל המשורר” בכניסה לבית
ברחוב ואליצוב 14. מימין: טל גולדברג,
עידו קגן, אורי מייזלמן ובעז אלברט

רו בתוך הגטו. במקרה נשאר הבית הזה, שבו גר וגרל שלנגל. במובן הזה, המאבק על הבית, בלי קשר לשלנגל, הוא מפני שמדובר בפיסת היסטוריה. כל הזיכרון הוא דיגיטלי, כי אין מה לראות. לא נותר כמעט דבר אחרי המלחמה.”

”למה בכלל צריך להילחם על מבנה?”, שואל חבר הלהקה אורי מייזלמן, ומשיב באותה נשימה: “כי לא נשאר כמעט שום דבר. כ-90% מוורשה חרבה. ורשה של היום היא קניות ותיירות. עוד מעט לא יישאר זכר לעוברה שמדובר בבית הכלא הגדול בעולם”, ואלברט מוסיף: “ציפינו לתגובות מסתייגות מהפרויקט שלנו בכלל, לא רק בהקשר לבית. לאנשי שיש שואה משלהם, כמו שהם מכירים אותה. הסיפור הזה מביא את השואה קצת אחרת.”

להקת “אל המשורר” הוקמה לפני כעשור, עם הקלטת אלבום הבכורה “חיים נחמן ביאליק” והמופע שעלה בעקבותיו: “אל המשורר – חג. ביאליק LIVE”. אחר כך הגיע אלבום המבוסס על שיריו של שלנגל, עם לחנים מקוריים. שלושה מחברי הלהקה, טל גולדברג (41, גיטרות), מייזלמן (41, תופים) ואלברט (40, שירה וגיטרות) הם אנשי חינוך, בוגרי תנועת הנוער העובד והלומד, חברים בתנועת דרור ישראל ובין היתר מרריכים בני נוער ומבוגרים במסעות לפולין. שם הכירו את שיריו של שלנגל. אליהם הצטרף עידו קגן, מוזיקאי, אמן וידיאוארט וחבר להקת “מיומנה” לשעבר (45, גיטרה בס).

לפני כשנה ביקש מייזלמן להיפגש עם

– הוא מהווה גם סמל לכוח הנשגב של התרבות והיצירה בזמנים אפלים. הבית ברחוב ואליצוב 14 הוא נכס זיכרון היסטורי ייחודי ומשמעותי. ראוי לעיר ורשה, אשר צמחה וקמה מתוך חורבותיה, לשמר ולטפח את רסיסי הזיכרון הללו.”

הם ידעו שלעצומה הישראלית, בשונה מהעצומה המקומית שעליה חתמו 2,000 איש, אין משקל סטטוטורי בפורלין. “עשינו את זה בשביל הרוח הגבית”, אומר אלברט, “היה לנו נורא חשוב לומר לרשויות בפולין: זה לא רק עניין פולני פנימי. זה מקום עם חשיבות גדולה ואנחנו מבקשים מכם למצוא פתרון ראוי לשימורו של המבנה.”

”הבניין הוא חורבה. קצת אחרי שהוצאנו את האלבוט, לפני כשנה וחצי, שמענו שהוצא צו הריסה לבית. בגלל ששלנגל הוא משורר מוכר בפולין, אנחנו משתדלים לעקוב אחרי ידיעות וערכונים בתקשורת בכל מה שנוגע אליו”, ממשיך אלברט ומסביר כיצד נחשפו לאיום שרבץ מעל הבית: “כשהתחלתי להדריך באזור לפני 15 שנה, חיו שם חסרי בית. בעשור האחרון חסמו את הכניסה למבנה כי הוא היה מסוכן, ואז התחיל מרוץ נגד השעון כדי לנסות להכניס את הבניין לרשימת האתרים לשימור. שמענו שיש חבר'ה פורלנים צעירים שהריצו עצומה. המוטיב היה שלהם הייתה אחת: שימור. הם גלחו מים על כמה בתים בוורשה מתוך שמירה על ערכים כמו מורשת, היסטוריה וארכיטקטורה. ורשה נמחקה במלחמת העולם השנייה. אין כמעט מבנים שנותרו מלפני המלחמה, בטח ובטח מבנים שנשארו

ארט, כשהמילים המקוריות מוקדנות בפולנית עם תרגומים לעברית ולאנגלית. הקהל יצא מגדרו. “היה מדהים”, אומר בעז אלברט, חבר הלהקה. “נאלצנו לחזור לבמה ולהתנצל על כך שאין לנו הדרן, כי נתנו הכל. היה מרגש ביותר. צריך להגיד בצורה ברורה: אנשים שם עסקו בזה המון זמן, ואנחנו הצטרפנו למאבק. אחרי שנודע לאנשים על פועלנו להצלת הבית, קיבלנו פניות לאתר הלהקה מאנשים שהציעו לקנות את הבית. הייתה התעניינות גדולה מאוד. כולם רצו לדעת מה אפשר לעשות, איך אפשר להתגייס ולעזור. הקמפיין לקראת המופע נתן רחיפה רצינית מאוד. חודשיים שלמים שהעיתונות המקומית סיפרה על המופע של הלהקה הישראלית ששרה את שיריו של שלנגל. הוא ביטא בכתיבתו את אהבתו הרבה לעיר ורשה, לתרבות הפולנית ולזהות היהודית שלו. סיפור חייו ויצירתו הם סמל לקשר ההיסטורי בין הפולנים ליהודים.”

בשביל הרוח הגבית

המופע הגיע במקביל לגיוס של יותר מ-4,000 חתימות על עצומה ישראלית שתכליתה מניעת הרס הבית. “אלפי ישראליים, ובהם משלחות נוער רבות, מבקרים בבית בכל שנה”, כתבו חברי הלהקה אל ממשלת פולין. “עבורנו הבניין איננו רק עוגן משמעותי וייחודי לזיכרון חורבן יהדות ורשה והעיר ורשה בזמן השואה ומלחמת העולם השנייה – כביתם של האמנים ולדיסלב שלנגל ומנחם קיפניס

א ת המחזה הזה תושבי ורשה יתקשו לשכוח: חברי להקת רוק ישראלי עולים לבמה במופע מתאה ומביצים שירים בלחנים מקוריים שחברו למילותיו של משורר יהודי פולני נערץ, שנרצח בגטו ורשה. זה קרה בחורש אוקטובר האחרון, בזמן שעריית ורשה דנה בהצעה להרוס את הבית ברחוב ואליצוב 14 בעיר. המופע יצא לדרך ביוזמת חברי האגודה הפולנית Kamień i co? הנאבקת למען שימור מבנים היסטוריים, אנג'יי חיבובסקי וג'וג'ו ניימסקי; חברי להקת “אל המשורר” מישראל; ומתן שפי מהמכון היהודי ההיסטורי בוורשה. במופע הם קראו לעיריית ורשה למנוע את הריסתו של הבית, מהבניינים הבודדים שנותרו מתקופת הגטו והבית שבו גדל והתגורר ולדיסלב שלנגל, סטייב ריקן, כותב פזמונים מצליח בוורשה של לפני המלחמה והמשורר הפופולרי ביותר בגטו. המאבק נשא פרי: במוצאי השבת האחרונה הגיעה הבשורה מעיריית ורשה: הבית לא ייהרס והוא ייכנס לרשימת הבתים לשימור.

במקור תוכנן המופע להתקיים מול הבית המועד להריסה. מסיבות בטיחותיות, ברגע האחרון הוזז המופע לאולם במקום. הרשתות החברתיות עשו את שלהן: השמועה עברה מפיד לפיד ומוול לוול. מאות אנשים באו להקשיב ללהקה הישראלית ששרה בעברית את שיריו הפולניים של שלנגל בלחנים ובעיבודים מקוריים של רוק, מלווים בווידיאו

13.15x32.24	4/4	5	עמוד	המגזין	מערב -	03/04/2018	63000101-1
תנועת הנוער העובד והלומדתנועת דרוך ישראל - 7099							

בעז אלברט: "כשהתחלתי להדריך באזור לפני 15 שנה, חיו שם חסרי בית. בעשור האחרון חסמו את הכניסה למבנה כי הוא היה מסוכן, ואז התחיל מרוץ נגד השעון כדי לנסות להכניס את הבניין לרשימת האתרים המיועדים לשימור"

שיך לכתוב שירים במרץ, שלהם קרא "שירים מסמכים". הוא חירש בעצמו את "העיתון החי" הסאטירי, שאותו הקיא בערבים ספרותיים ובסדנאות בגטו. השירים נכתבו בעיפרון, ושלנגל הכין מהם עותקים באמצעות מכונת כתיבה ונייר העתקה. הוא כרך את שיריו וחילק אותם כחוברות למאזיניו. הוא זעם על אלוהים והעמיד אותו למשפט. הוא ביקר את אלה שמוכנים בשביל עוד קצת זמן חיים לוותר על כל עיקרון מוסרי וערכי, ובדרך לדרוס ולבגוד ביקיריהם.

שלנגל ראה את עצמו כ"כותב הכרוך ניקה של הטובעים". כשהרגיש שהסוף הבלתי נמנע מתקרב, כרך את שיריו לחוברת תחת השם "אשר קראתי למי תים", וחיבר לה הקדמה מפורטת. ב־8 במאי 1943, במהלך מרד גטו ורשה, גילו הגרמנים את מקום המחבוא של שלנגל – הבונקר של שמעון כץ ברחוב שוויטור בסקה 36. בגיל 31 הוא נרצח, עם אשתו ועם כ־130 יהודים נוספים שהסתתרו באותו הבונקר.

אחרי המלחמה נמצאו שיריו במקומות שונים. עותק של חוברת, שאותה הקדיש לחבר באופן אישי ב־8 באוקטובר 1942, שרר את המלחמה. גם בחלקו השני של הארכיון המחתרתי "עונג שבת", שנמצא מתחת להריסות הבית ברחוב נובוליפיה בדצמבר 1950 נמצאו שירים שונים של שלנגל. את העותק הערכני ביותר מצא אזרח פולני מהעיירה יוזפוב, שניסר שו לחן ישן וגילה בין דופנותיו את מחברת השירים, כולל כאלו שנכתבו ממש ב־מיו האחרונים של המשורר.

בסוף שנות ה־70 יצא לאור קובץ שיריו "אשר קראתי למתים: שירי גטו ורשה" בפולנית. ב־1987 יצאו לאור תרגומיה לעברית של הלינה בירנבאום – משוררת, סופרת וניצולת שואה שזי כרה את שיריו של שלנגל עוד מגטו ורשה. שלוש שנים לאחר מכן ראה הספר אור בתרגום לגרמנית.

"מעצם היותנו אנשי חינוך, אנו מאמינים בכוחו של האדם ובנחישות רצונו ובאמצעות זאת לשנות מציאות שאינה צודקת", אומר גולדברג. "עבורנו המור זיקה מהווה זרוע נוספת לשאת מסרים חשובים, ואשרינו שזכינו לקחת חלק פעיל במאבק על הבית הזה שמסמל עבורנו עדות ליצירתו של המשורר. שלנגל בתקופה הרת גורל לעמנו. עוד למדנו כי הצלחת המאבק על הבניין הוא פרי משותף של צעירים פולנים ויהודים, שחברו יחד למטרה המשותפת הזו".

אורי מייזלמן: "למה צריך להילחם על מבנה? כי לא נשאר כמעט דבר. כ־90% מוורשה חרבה במלחמת העולם השנייה. ורשה של היום היא רק קניות ותיירות. עוד מעט לא יישאר זכר לכך שמדובר בבית הכלא הגדול בעולם"

אנשי Kamień i co? הוא הגיש להם את הדיסק ואמר: "דק תגידו מה אפשר לעשות". שם נטמנו הזרעים להופעה. "מאיפה הכסף?", שאלו. "נבוא על חשבוננו", אמר מייזלמן, "תארגנו מקום וקהל". השיתופים הרבים בפייסבוק לא הותירו מקום לספק: הקהל מחכה. "ידענו שההחלטה נמצאת על שולחנה של עיריית ורשה וקיווינו שהם יקבלו החלטה להגן על הבניין, שבנוסף להיותו הבית שבו גדל ויצר שלנגל, מהווה מקום את אחד השירים היחידים לקיומו של גטו ורשה", אומר גולדברג. אין סמלי מזה. "אני עובר וממין את השירים אשר כתבתי לאלו שאינם חיים עוד. את השירים הללו קראתי לאנשים חיים, חמים, כשהאמנתי בכל לבי שיגיע הקץ לכל זה, שנישרר, שנזכה לראות את המחר, כשהאמנתי בנקמה, בשמחה ובבנייה חדשה. קראו. זוהי ההיסטוריה שלנו. אלה השירים אשר קראתי למתים", כתב שלנגל בהקדמה לספר שיריו "אשר קראתי למתים" (אפריל־מאי 1943).

שירים בדופנות השולחן

שלנגל נולד בוורשה בשנת 1912. עם סיום לימודיו בבית הספר למסחר של ורשה בשנת 1930, פרסם שירים ביומון "נש פשגלונד" היהודי־פולני, תוך גילויי אהבה לעירו ורשה, בר בכר לתיאורים של תחושות הפחד והבדירות המלוות את הגורל היהודי. "אל תקנו לוחות שנה חדשים", כתב בשנת 1938. הוא פרסם שירים ומאמרים בפולנית פשוטה המילבת הומור וסאטירה, מאמרים פוליטיים, מערכונים ופזמונים לקברט, לתיאטרון ולקולנוע, ושיתף פעולה עם מלחינים שונים, שהניבו להיטים שהפכו אותו לאחד היוצרים המוכרים ביותר בוורשה שלפני המלחמה. עם פלישת הנאצים לפולין ונפילתה של ורשה בספטמבר 1939, נמלטו שלנגל ואשתו מורחה לביאליסטוק, שהפכה בעקבות פלישת ברית המועצות לשטח סובייטי. בביאליסטוק הצטרף להקת תיאטרון מיניאטורות מקומי, ולאחר שהתפרקה ב־1940 הצטרף לתיאטרון מיניאטורות בלבוב. בעקבות פלישת הגרמנים לשטחים הסובייטיים ב־22 ביוני 1941, חזר עם אשתו לוורשה, לדירת המשפחה שברחוב ואליצוב 14, שהייתה בתחומי הגטו. שלנגל החל לעבוד כיוצר ומבצע בקפה Sztuka ("אמנות") ברחוב לשנו 2 – הקפה הספרותי הפופולרי והיוקרתי ביותר בגטו, כשלצדו ולדיסלב שפילמן, שסיפורו מתואר בסרט "הפסנתרן" של רומן פולנסקי. האטרקציה הגדולה בקפה היה הקברט הסאטירי "העיתון החי" שנוצר ובוצע על ידי משתתפים קבועים וברוניקה מדוברת של הגטו, שעלתה בכל שבוע, הרבה בזכות פזמוניו של שלנגל והמונולוגים שחיבר. הוא צחק על הכל: על המשטרה היהודית, על היחסים בחברה היהודית, על פעילות היודנראט ועוד.

באוקטובר 1940, עם חצי מיליון יהודי ורשה והסביבה, מצא את עצמו שלנגל כלוא בגטו ורשה. את שיריו הוא הקריא בבית הקפה "שטוקה" ברחוב לשנו, ובמסיבות פרטיות שנערכו בדירות שונות בגטו.

פעילותו בבית הקפה נקטעה באקציה הגדולה שהחלה ביולי 1942. שלנגל מצא תעסוקה כעובד כפייה במפעל לייצור מברשות בגטו. עם אשתו עקר לדירה ברחוב שווינטיורסקה 34 והמ